

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

THE ROLE OF INFORMATION SUPPORT IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT OF ENTERPRISE'S EXPORT POTENTIAL DEVELOPMENT

Обґрунтовано механізм інформаційного забезпечення управління розвитком експортного потенціалу підприємства як особливого функціонального комплексу. Досліджено взаємозв'язки між складовими частинами механізму інформаційного забезпечення, які відображають інформаційну модель системи управління розвитком експортного потенціалу підприємства. Визначено режими системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Виокремлено та структуровано підсистему внутрішніх та зовнішніх інформаційних блоків у системі управління розвитком експортного потенціалу підприємства.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, інформаційний ресурс, система управління, експортний потенціал, інформаційна модель, підприємство, управління розвитком, конкурентоспроможність, принцип раціоналізму, сфера інформаційно-комунікативних технологій.

Обоснован механизм информационного обеспечения управления развитием экспортного потенциала предприятия как особого функционального комплекса. Исследованы взаимосвязи между составляющими механизма информационного обеспечения, которые отражают информационную модель системы управления развитием экспортного потенциала предприятия. Определены режимы системы управления международ-

ной конкурентоспособностью предприятия. Выделено и структурировано подсистему внутренних и внешних информационных блоков в системе управления развитием экспортного потенциала предприятия.

Ключевые слова: информационное обеспечение, информационный ресурс, система управления, экспортный потенциал, информационная модель, предприятие, управление развитием, конкурентоспособность, принцип рационализма, сфера информационно-коммуникативных технологий.

The mechanism of information support in the system of management of enterprise's export potential development as a special functional complex is substantiated. The interconnection between the components of the information support mechanism, which reflects the information model of the management system of management of enterprise's export potential development, is investigated. The modes of the system of management of the enterprise's international competitiveness are determined. The subsystem of internal and external information blocks in the system of management of enterprise's export potential development is distinguished and structured.

Key words: information provision, information resource, management system, export potential, information model, enterprise, development management, competitiveness, principle of rationalism, sphere of information and communication technologies.

УДК [339.564+005.336]:004

Дзеніс О.О.

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми. Проблеми інформаційного забезпечення управління розвитком експортного потенціалу підприємства (далі – ЕПП) є предметом підвищеної уваги сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених. Більшість із них визнає факт існування як прямих, так і обернених зв'язків між станом інформаційного забезпечення та рівнем міжнародної конкурентоспроможності ЕПП, проте, теоретичне обґрунтування причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними є неоднозначним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші серйозні спроби визначення характеру впливу інформаційного ресурсу на рівень конкурентоспроможності національних експортерів у вітчизняних і зарубіжних працях зроблені в останньому десятиріччі ХХ ст. Загальною рисою наукового пошуку у них був наголос на технологічні аспекти формування, зберігання, обробки й передачі інформації в системі управління конкурентоспроможністю підприємства. Звертаючи увагу на такий вектор дослідження, П. Друкер у [1, с. 132] зазначає, що в аббревіатурі ІТ (інформаційні технології) увага акцентується на букві Т (технологія) та на ролі інформаційних технологій як постачальника даних. З'ясування технологічного аспекту

застосування інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ) майже не супроводжується доказом того, яким чином інформаційний ресурс забезпечує вищий рівень конкурентоспроможності підприємства, ніж «традиційні» фактори.

Огляд сучасних наукових праць свідчить про існування поглядів, за якими інформаційний фактор взагалі не визнається як такий, що самостійно впливає на міжнародну конкурентоспроможність країн і підприємств. Так, у роботі [2, с. 20], згідно з неошумпетеріанським підходом, зазначається, що детермінантами конкурентоспроможності є технології, розмір ринку та доступність ресурсів, а інформаційний фактор непрямо – крізь зазначені детермінанти – впливає на рівень конкурентоспроможності.

У роботі [3], навпаки, взаємозв'язки між рівнем застосування ІТ і рівнем конкурентоспроможності визначаються як сутнісні, і робиться наголос на тому, що конкурентні переваги розвинених країн мають своїм підґрунтям саме розвинену сферу ІКТ.

Позиція економістів І.О. Піддубного, Л.І. Піддубної, О.А. Шестакової, висвітлена в їх наукових роботах [4–6], полягає в тому, що інформаційний ресурс є самостійним фактором, дія якого спроможна породжувати особливий «інформаційний код» міжнарод-

ної конкурентоспроможності підприємства. Свідченням цього є прискорене нарощування інформаційної компоненти систем управління конкурентоспроможністю в розвинених країнах, яке повністю відповідає сучасним теоріям «інформаційного суспільства» й «економіки знань», де інформаційний чинник вважається домінантою сталого розвитку та ефективним засобом досягнення конкурентного успіху. Це виводить проблему інформаційного забезпечення систем управління розвитком ЕПП на усіх рівнях їх організації у центр уваги топ-менеджменту вітчизняних підприємств. Невипадково останні щорічні Звіти Всесвітнього економічного форуму [7–9] присвячені аналізу сучасного стану застосування ІТ в економічному розвитку країн.

Постановка завдання. Перспективи прориву українських підприємств до світового рівня конкурентоспроможності значною мірою залежатимуть від перетворення інформаційного ресурсу у домінанту їх конкурентоспроможності. Найактуальнішим завданнями у цьому напрямку постає розроблення і впровадження механізму інформаційного забез-

печення управління розвитком ЕПП як особливого функціонального комплексу, що має включати:

1. інформаційну систему управління розвитком ЕПП;
2. інформаційний простір із внутрішнім і зовнішнім інформаційними середовищами підприємства – суб'єкта експортної діяльності;
3. ІТ накопичення, зберігання, переробки та захисту інформації;
4. управлінську інформацію щодо експортної діяльності підприємства;
5. інформаційні потоки та ресурси в управлінні експортною діяльністю підприємства;
6. інформаційні потреби керівників управління розвитком ЕПП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємозв'язки між складовими частинами механізму інформаційного забезпечення управління розвитком ЕПП як особливого функціонального комплексу відображає інформаційна модель системи управління розвитком ЕПП, авторський варіант якої наведений на рис. 1.

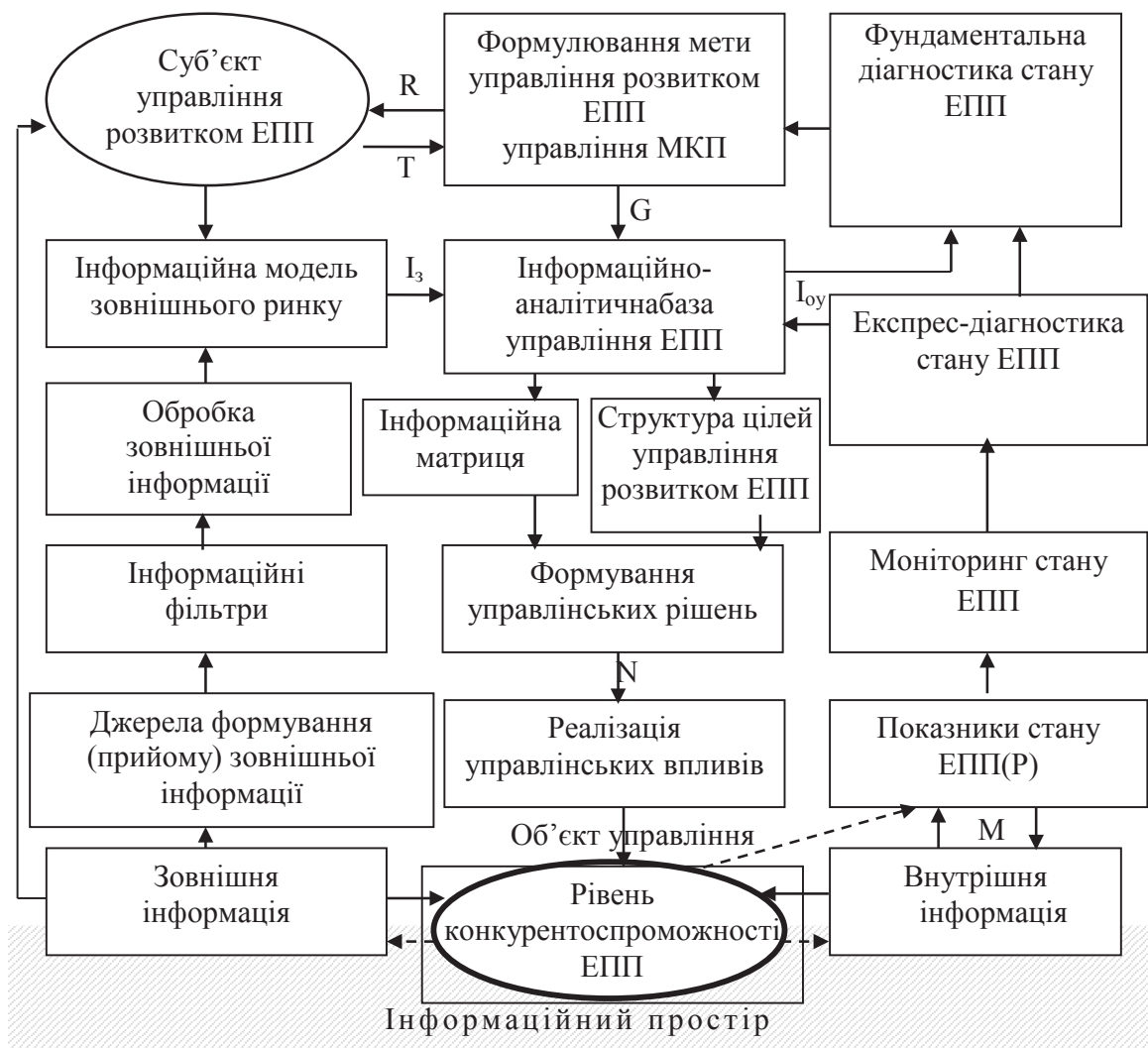

Рис. 1. Інформаційна модель системи управління розвитком експортного потенціалу підприємства

Ключову роль в інформаційній моделі системи управління розвитком ЕПП (рис. 1) відіграє її інформаційно-аналітичний блок (далі – ІАБ), що містить сукупність процедур і методів перманентного збору, зберігання і аналізу актуальної та достовірної інформації, необхідної для вироблення обґрунтованих управлінських рішень.

Найважливіша характеристика цього блоку відображається поняттям «перманентний», що акцентує увагу на необхідності саме безперервного, а не епізодичного, характеру його формування. Інформаційна потужність ІАБ визначається тим, наскільки повно й адекватно у ньому відображається інформаційний образ (модель) зовнішнього ринку (Ізр) та інформаційна модель внутрішнього середовища (Івн) системи експортної діяльності підприємства. Інформація, що формується у ІАБ на підставі аналізу і обробки внутрішньої і зовнішньої інформації, структурується і систематизується за принципами, що забезпечує її ефективне використання суб'єктами управління.

Для опису процесу функціонування системи управління розвитком ЕПП у наведеній інформаційній моделі сформульована мета суб'єкта управління позначається функцією Т, потреба її переформулювання – функцією R, скорегована мета управління – G, інформаційний образ (модель) зовнішнього ринку – Ізр, результати експрес- та фундаментальної діагностики стану міжнародної конкурентоспроможності підприємства – відповідно Івн і Івнф, вихідний стан об'єкта управління – функцією Р і доцільне управлінське рішення – N (рис. 1).

Система управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (рис. 1) може функціонувати у двох режимах – автономному (управління без втручання оператора та відповідно до визначених критеріїв мети управління) й у режимі «діалогового спілкування», отримуючи завдання від суб'єкта (оператора) системи управління. У режимі «діалогового спілкування» аналіз можливості виконання завдання за існуючого стану функціонування системи управління виконується процесом «Формулювання мети управління розвитком ЕПП» (рис. 1) на основі: формалізованої мети суб'єкта управління (Т); контрольно-діагностичної інформації щодо причин змін стану об'єкта управління (Івнф); формулювання доцільного варіанту розвитку ЕПП (G). У випадку неможливості виконання завдання (G) процесом (R) здійснюється переформулювання мети управління.

ІАБ (рис. 1) містить інформаційний образ зовнішнього ринку (Ізр) і внутрішнього середовища (Івн). Інформаційний образ зовнішнього ринку формується підпроцесами прийому, фільтрації та обробки інформації суб'єктом (оператором) системи управління, а внутрішнього середовища – підпроцесами моніторингу (спостереження), експрес-

та фундаментальної діагностики стану ЕПП. Таким чином, в ІАБ формується повна інформаційна модель внутрішнього і зовнішнього середовища системи управління розвитком ЕПП. Обробка інформації, що накопичується у ІАБ, здійснюється підсистемами «Інформаційна матриця» і «Структурування цілей».

«Інформаційна матриця» розробляється у вигляді плоских матриць із рядками, що визначають можливі варіанти дій, та стовпцями, що відповідають оцінкам поточної ситуації. На перетині стовпців і рядків матриці здійснюється вибір доцільного управлінського рішення, узгодженого з метою системи управління розвитком ЕПП. Тобто, в межах підсистем «Інформаційна матриця» і «Структурування цілей» здійснюється ітеративний пошук доцільного варіанту розвитку ЕПП за критерієм адекватності цільового (G) і вихідного (P) станів, тобто, за критерієм $G = P$.

Ключова роль ІАБ системи управління розвитком ЕПП актуалізує питання структурування і систематизації інформації за певними ознаками і принципами. Саме навколо цього групується проблематика інформаційного синтезу систем управління розвитком ЕПП. Правильний вибір методу систематизації інформації впливає на рівень її цінності для суб'єктів управлінського процесу та якість продукування управлінських рішень.

Аналіз літературних джерел свідчить про відсутність єдності думок вчених щодо методів вирішення цієї проблеми, яку на практиці підприємства вирішують, орієнтуючись на рекомендації органів, що регулюють облікову звітність у країнах, та з урахуванням цілей і завдань систем управління конкурентоспроможністю підприємств. На думку автора, вирішення проблеми структурування та систематизації інформації в системах управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств має здійснюватися на підставі дотримання таких принципів:

1. актуальність – відображення станів середовища та об'єкта управління;
2. достовірність і повнота відображення – максимально точне і повне віддзеркалення об'єктивних процесів, факторів і тенденцій розвитку станів середовища і об'єкта управління;
3. оперативність – своєчасне відображення в певний момент часу станів середовища та об'єкта управління;
4. релевантність – відповідність інформації вимогам її користувачів (суб'єктів управлінського процесу);
5. безперервність – для забезпечення часових порівнянь і динаміки змін станів об'єктів спостереження;
6. інформаційна єдність – можливість чіткої та однозначної інтерпретації характеру змін (тенденцій) у станах об'єктів спостереження.

Виходячи із цих принципів, автор вважає доцільним здійснювати структурування системи інформаційного забезпечення управління розвитком ЕПП за такими класифікаційними ознаками, як:

- сфера продукування інформації;
- функціональне спрямування інформації;
- метод обробки (систематизації) інформації.

За ознакою сфери продукування інформація в системі управління розвитком ЕПП поділяється на внутрішню і зовнішню.

Роль внутрішньої інформації в системі управління розвитком ЕПП є тактичною, а джерелами її формування є форми офіційної звітності підприємства, які доповнюються матеріалами оперативного та управлінського обліку. Зовнішня інформація, на відміну від внутрішньої, має різні та заплутані джерела формування, що спрямовані як на інформаційну підтримку, так і на інформаційну дестабілізацію підприємства. За цих умов роль зовнішньої інформації є стратегічною, і саме з нею пов'язані найбільші труднощі та витрати в інформаційному синтезі систем управління розвитком ЕПП.

Висока питома вага зовнішньоекономічної складової ВВП України, що у 2016 р. дорівнювала приблизно 80–82%, актуалізує питання створення в Україні спеціалізованого науково-дослідницького центру, аналогічного парадержавним структурам, які в зарубіжних країнах здійснюють інформаційно-аналітичну підтримку міжнародного бізнесу фірм і корпорацій.

У контексті формування в структурах західних корпорацій підрозділів із конкурентної розвідки та організацій типу SCIP (Товариство професіоналів конкурентної розвідки) важливого значення в інформаційному синтезі систем управління розвитком експортного потенціалу вітчизняних підприємств набуває ефективний захист інформації від конкурентів.

За ознакою функціонального призначення інформації автор вважає доцільним виокремлення інформації, що забезпечує експрес- та фундаментальну діагностику стану управління розвитком ЕПП. Інформаційна база, що забезпечує експрес-діагностику стану ЕПП, має формуватися на підставі публічної звітності підприємства (затверджених форм фінансової звітності) та даних міжнародних організацій, що публікуються в офіційних виданнях. Формуванню цієї бази даних сприяє перехід в Україні на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та на нові форми фінансової звітності підприємств. Фундаментальна діагностика вимагає більш складного інформаційного забезпечення у площині як внутрішніх, так і зовнішніх чинників впливу на рівень розвитку ЕПП.

Класифікація за методом обробки визначає аналітичну цінність інформації для суб'єктів управління. Із цих позицій внутрішня інформація є найбільш надійним підґрунтям розробки управлінських рішень, а її структурування базується на виокремленні чотирьох блоків інформації (рис. 2).

Згідно з рис. 2, підсистема внутрішньої інформації в системі управління розвитком ЕПП включає:

- інформацію щодо результатів функціонування експортоорієнтованих активів підприємства;
- інформацію щодо результатів функціонування активів у розрізі окремих структурних підрозділів і операційних процесів;
- внутрішні нормативно-планові показники функціонування активів підприємства;
- основні кількісні та якісні показники розвитку ЕПП.

Зміст і форми кожної із складових внутрішньої інформації системи управління розвитком ЕПП (рис. 2), як було зазначено вище, визначаються на підставі офіційних даних бухгалтерської звітності підприємства.

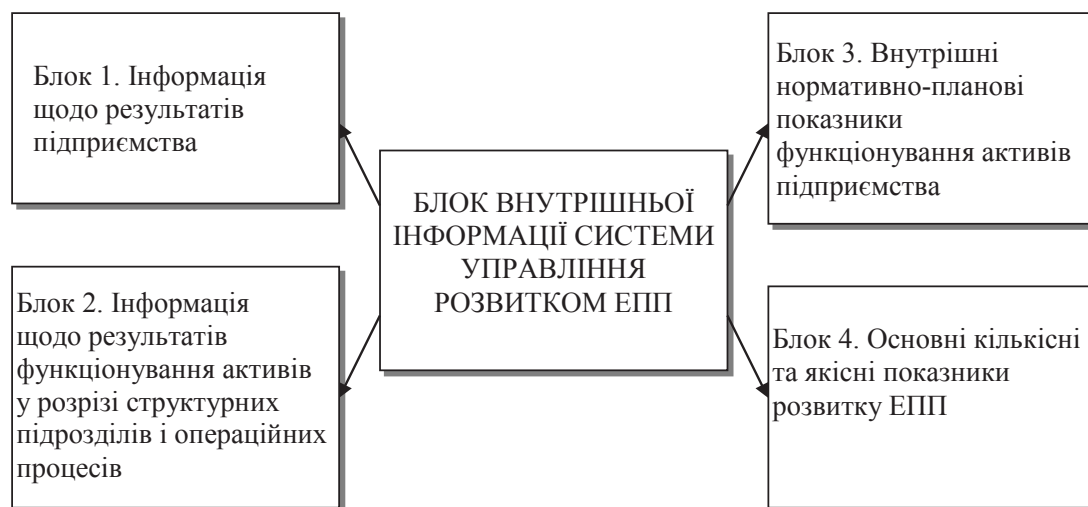

Рис. 2. Структура підсистеми внутрішньої інформації в системі управління розвитком експортного потенціалу підприємства

Структурування та систематизація зовнішньої інформації є більш складним процесом інформаційного забезпечення системи управління розвитком ЕПП.

Підходи до вирішення цього питання спрямовані переважно на формування «достатнього» обсягу інформації про конкурентів. Проблема застосування цих підходів полягає не тільки в технологічній складності і вартості процесу злому систем захисту інформації підприємств-конкурентів, а й, насамперед, у високій їх ризикованості, коли прийняття управлінських рішень ставиться у залежність від обсягу інформації про те, як діють конкуренти. Звуження інформаційного ресурсу системи управління розвитком ЕПП до такого рівня значно обмежує її інформаційний потенціал, а за умови дефіциту або недостатньої якості інформації про те, як діють конкуренти, її інформаційна складова частина взагалі стає недієздатною.

Підхід до структуризації зовнішньої інформації, що пропонується, зокрема, у роботах [4–6], дозволяє виокремити в системах управління розвитком ЕПП машинобудування Харківської області блоки інформації, які наведені на рис. 3.

Перший блок зовнішньої інформації (рис. 3) у певному сенсі формує модель «підприємство – національне середовище» і містить інформацію щодо загальнооекономічних і галузевих показників розвитку країни-базування.

У другому блоці (рис. 3) накопичується інформація, яка відображає модель «підприємство – ділове середовище» і яка використовується для прийняття оперативних управлінських рішень щодо формування і використання активів в експортній діяльності підприємства.

Третій блок (рис. 3) містить інформацію про стан та тенденції розвитку зовнішніх ринків, має науково-аналітичний характер і адресується вищому управлінському персоналу підприємств для прийняття стратегічних рішень.

У четвертому блоці (рис. 3) накопичується інформація щодо нормативно-правового регулювання експортної діяльності підприємств даної галузі, що включає національний і міжнародний режими її здійснення.

Висновки з проведеного дослідження. В основу формування та оцінки ефективності інформаційного забезпечення системи управління розвитком ЕПП необхідно покласти принцип раціоналізму. Так, маркетинговий підхід дозволяє виявити «ключову подію», яка вирішальним чином впливає на зміну стану об'єкта управління і вимагає коригування управлінських рішень. Корисним є і метод систематизації, що ґрунтується на апараті теорії ймовірності. Доки відхилення не виходить за межі нормального розподілу ймовірностей для даного типу події, ніяких управлінських рішень не приймається. Але відхилення, яке виходить за межі нормального розподілу ймовірностей, є інформацією і вимагає адекватних управлінських дій.

Неможливо ігнорувати і метод накопичення та систематизації зовнішньої інформації, що ґрунтується на теорії порогового ефекту. Його суть полягає в тому, що почуття змін зовнішнього середовища у суб'єкта управління починається лише тоді, коли ці зміни досягають певного рівня інтенсивності – межі, за якою зниження рівня конкурентоспроможності підприємства стає загрозливим і вимагає термінових управлінських дій.

«Зворотним» варіантом методу порогового ефекту є метод «накопичення незвичайного», яке стає нерідко важливим джерелом прийняття обґрунтованих рішень в управлінні ЕПП. Світовий досвід свідчить, що звіти управлінських служб не здатні замінити особисте спостереження за зовнішнім середовищем із боку вищого управлінського персоналу, завдяки якому можливо отримати унікальну інформацію щодо товарів підприємства та зовнішнього оточення.

Рис. 3. Структуризація підсистеми зовнішньої інформації системи управління розвитком ЕПП

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке / П.Ф. Друкер. – М. : Изд. Дом «Вильямс», 2001. – 272 с.
2. Rajeneesh N., Wakelin K. Technological Competitiveness, Trade and FDI / N. Rajeneesh, K. Wakelin. – University of Oxford, 2001. – P. 84.
3. Siggel E. Development Economics: A Policy Analysis Approach – Burlington, 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldcat.org/title/developmenteconomicsapolicyanalysisapproach/oclc/973026315?referer=di&ht=edition>.
4. Піддубна Л.І. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства: теорія та механізм забезпечення : [монографія] / Л.І. Піддубна. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2011. – 400 с.
5. Піддубна Л.І. Системні імперативи формування та розвитку експортного потенціалу промислового підприємства / Л.І. Піддубна, К.В. Іванієнко // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 311–316.
6. Піддубна Л.І. «Технологізація» конкурентоспроможності: теоретико-методологічні аспекти / Л.І. Піддубна, О.А. Шестакова // Економіка розвитку. – 2012. – № 1. – С. 5–11.
7. The global Competitiveness Report, 2013–2014. World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2014. – 569 p.
8. The global Competitiveness Report, 2014–2015. World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2015. – 565 p.
9. The global Information Technology Report, 2013–2014. World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2015. – 362 p.

REFERENCES:

1. Drucker P.F. Zadachi menedzhmenta v XXI veke / P.F. Drucker. – M. : Izd. Dom Williams, 2001. – 272 s.
2. Rajeneesh N., Wakelin K. Technological Competitiveness, Trade and FDI / N. Rajeneesh, K. Wakelin. – University of Oxford, 2001. – P. 84.
3. Siggel E. Development Economics: A Policy Analysis Approach – Burlington, 2016. – [Electronnyi resurs]. – Regim dostupu : <http://www.worldcat.org/title/developmenteconomicsapolicyanalysisapproach/oclc/973026315?referer=di&ht=edition>.
4. Piddubna L.I. Mizhnarodna konkurentospro-mozhnist pidpriemstva: teoriya ta mekhanizm zabezpechennia : [monographiya] / L.I. Piddubna. – Kh. : INZHEK, 2011. – 400 s.
5. Piddubna L.I. Systemni imperatyvy formuvannia ta rozvytku eksportnoho potentsialu promyslovoho pidpriemstva / L.I. Piddubna, K.V. Ivaniienko // Problemy ekonomiky. – 2014. – № 4. – S. 311–316.
6. Piddubna L.I. Tekhnologizatsiya konkurento-spromozhnosti: teoretyko-metodolohichni aspekty / L. I. Piddubna, O. A. Shestakova // Ekonomika rozvytku. – 2012. – № 1. – S. 5–11.
7. The global Competitiveness Report, 2013–2014. World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2014. – 569 p.
8. The global Competitiveness Report, 2014–2015. World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2015. – 565 p.
9. The global Information Technology Report, 2013–2014. World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2015. – 362 p.

Dzenis O.O.

PhD in Economics, Associate Professor of International Economy and Management of International Economic Activity Department
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

THE ROLE OF INFORMATION SUPPORT IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT OF ENTERPRISE'S EXPORT POTENTIAL DEVELOPMENT

Information support in the system of management of enterprise's export potential development take a significant role in modern studies of domestic and foreign scientists. In modern economic literature the existence of both direct and inverse relationships between the state of information provision and the level of international competitiveness of the enterprise's export potential is recognized. However, there is ambiguity in the theoretical substantiation of the causal relationships between them.

Information resource is an independent factor. The action of the information resource is capable of generating a special "information code" of the international competitiveness of an enterprise. This fact is evidenced by accelerated growth of an information component of the competitiveness management systems in the countries. It is in full compliance with the modern theories of "information society" and "knowledge economy". In this case, the information factor is considered to be the dominant component of sustainable development and an effective means of achieving competitive success. It raises a problem of information provision of management systems for development of an enterprise's export potential at all organizational levels in attention of top management of domestic enterprises.

Prospects for the growth of Ukrainian enterprises to a world-class level of competitiveness will depend of a large extent on the transformation of the information resource into dominant component of their competitiveness. Crucial tasks in such direction are the development and implementation of a mechanism for information management of enterprise's export potential as a special functional complex.

Also it is impossible to ignore the method of accumulation and systematization of external information based on the theory of threshold effect. Its essence lies in the fact that the feeling of changes in the environment in the subject of control begins only when these changes reach a certain level of intensity. This level is the threshold for reducing level of competitiveness of the enterprise becomes threatening and requires urgent management action.